

MEDDAH, MEDDAHLIK VE MEDDAH HİKÂYELERİ ÜZERİNE BAZI NOTLAR

Prof. Dr. Süleyman TÜLÜCÜ*

ÖZET

"Meddâh", Arapça bir kelime olup, "çok metheden" anlamını ifade etmektedir. Ancak bu kelimenin, zamanla, anlamında bir genişleme olmuş, "halk hikâyecisi, mukallit" mânâsında da kullanılmaya başlamıştır. Enno Littmann'ın da vurguladığı gibi o, "kutsal kişileri ve kahramanları öven bir sanatçıdır." Bir temaşa (gösterim) sanatları terimi olarak da halk hikâyelerini bir topluluk önünde anlatan kimsedir. Araplarda bu kimselere "kâss", "kassâs"; İranlılarda ise "kıssahân" veya "şehnâme-hân" denmiştir.

Meddahlık, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan, yani XIV. yüzyıldan bugüne kadar sürmüş, önemli bir dramatik sanat türüdür.

Bu yazıya, konu ile ilgili, basılmış veya basılmamış yayınların bir listesi ilâve edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: "Meddâh", Temaşa (Gösterim) Sanatları, "Kâss", "Kassâs", "Kıssahân", "Şehnâme-hân".

ABSTRACT

Some Notes on Professional Story-telling and Tales of Story-tellers

"Maddâh", an Arabic word which means "panegyrist", has come to mean "public story-teller or mimic" in the course of time. A "maddâh", as pointed out by Enno Littmann, "is an artist who praises holy persons and heroes." As a term of show arts it denotes anyone who tells stories before audience. Such persons are called "qâss" or "qassâs" by Arabs and "qıssa-khân" or "shahnâma-khân" by Persians.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı.

Professional story-telling is a well-known branch of dramatic arts which dates back to the early years of Ottoman Empire, i.e. to the fourteenth century and has continued to live up to the present day.

A list of publications (published or unpublished) was added to this article on the subject in question.

Key Words: “Maddâh”, Show Arts, “Qāss”, “Qassās”, “Qıssa-khān”, “Shahnāma-khān”.

“Meddâh” (مدّاح) kelimesi, Arapça “m-d-h” kökünden gelen, mübâlağalı ism-i fâil (abartmalı etken ortaç) vezninde bir kelimedir. Bilindiği üzere bu vezin, عطار (itriyatçı, güzel koku alıp satan), حدّاد (demirci) kelimelerinde olduğu gibi, ism-i mensûb (nispet-aidiyet bildiren isim/ilgi ismi) görevinde de kullanılmaktadır¹ ve meddâh, “çok metheden, övücü, övgücü”² anlamlarını ifade etmektedir. Ancak bu kelimenin, zamanla, anlamında bir genişleme olmuş, “halk hikâyecisi, mukallit”³ mânâsına da kullanılagelmiştir. Tanınmış şarkiyatçı Enno Littmann (1875-1958)’in da önemle vurguladığı gibi o, “kutsal kişileri ve kahramanları öven bir sanatçıdır.”⁴ Bir temaşa (gösterim) sanatları terimi olarak da halk hikâyelerini bir topluluk önünde anlatan kimsedir⁵. Araplarda bu kimselere “kâss” (çoğ.: kussâs), “kassâs”⁶; İrânlılarda ve Osmanlı Türklerinde ise “kıssahân”⁷ ve “şehnâme-hân”⁸ denmiştir⁹. Ayrıca nedîm, mu’arraf, musâhib, mukârin, mudhik kelimelerinin, meddah kavramı ile yakından ilgili

¹ Krş. W.Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, 3rd edition, Cambridge 1955, I, 137; Ahmed Ateş-Tahsin Yazıcı-Nihad M.Çetin, *Arapça Dilbilgisi*, İstanbul 1964, s. 198; J.A.Haywood-H.M.Nahmad, *A New Arabic Grammar of the Written Language*, London 1970, s. 352.

² F.Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Beyrut 1975, s. 1199; a. mlf., *A Learner’s Arabic-English Dictionary*, Beyrut 1989, s. 974; Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, ed. J.Milton Cowan, Beyrut 1980, s. 898; Rohi Baalbaki, *al-Mawrid, A Modern Arabic-English Dictionary*, Beyrut 1991, s. 936; Ahmet Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*, haz. Recep Toparlı, Ankara 2000, s. 717.

³ A.D.Alderson-Fahir İz, *The Concise Oxford Turkish Dictionary*, Oxford 1980, s. 222.

⁴ Özdemir Nutku, *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*, [2. baskı], Ankara 1997, s. 11.

⁵ Arslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İstanbul 1995, s. 381; krş. Mecdî Vehbe-Kâmil el-Mühendis, *Mu’cemü Mustalahâtîl-‘Arabiyye fi’l-Luga ve’l-Edeb*, Beyrut 1984, s. 343.

⁶ F.Steingass, *A Learner’s Arabic-English Dictionary*, s. 813; Hans Wehr, *a.g.e.*, s. 766; Rohi Baalbaki, *a.g.e.*, s. 862.

⁷ E.H.Palmer, *A Concise Dictionary of the Persian Language*, London 1914, s. 471; Arif Etik, *Farsça-Türkçe Lûgat*, İstanbul 1968, s. 322; Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul 1988, s. 101; krş. İbrahim Altunel, “Kıssahan”, *DİA*, XXV, 501.

⁸ Krş. P.N.Boratav, “Maddâh”, *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, Leiden 1960 vd., V, 951.

⁹ Arslan Tekin, *a.g.e.*, s. 381.

vardır¹⁰.

Meddaha benzer hikâye anlatıcılarının Doğu ve Batı milletlerinde de mevcut olduğu bir vakıdır. Doğu Asya'da da hikâye anlatma sanatı halk arasında önemli bir yer tutar. Hindistan'da, Çin'de, Orta ve Güney Asya'da hikâye anlatma sanatının güzel örnekleri bulunur. Hikâye anlatma geleneği, Avrupa'da da vardı. Orta Çağ'ın başlarında Avrupa'da hikâye anlatma işini *minstrel*ler, *bard*'lar ve *trouvère*ler yapardı¹¹.

Ancak, bu tabirin Doğu'da, özellikle İslâm'da ilk defa, şiirleri ile, Mekke müşriklerine karşı İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i müdafaa eden¹² şair Hassân b. Sâbit hakkında kullanıldığı, çeşitli kaynaklarda ifade edilmiştir¹³. Bu sebeple ona "şâ'irü'n-Nebî" (Peygamber'in şairi) lakabı verilmiştir¹⁴. Evliya Çelebi'ye göre ise meddahların pîri Resûl-i Ekrem'i metheden Suheyb-i Rûmî'dir ve mezarı Sivas'tadır¹⁵.

Meddah: Tek sanatçının rol aldığı bir tiyatro türü olup bu türün esası anlatmaya (tahkiye) dayanır. Meddah adı verilen kişi anlattığı olaya ve kahramanlarına göre taklitler, jest ve mimikler yapar, ses tonunu değiştirebilir. Konularını büyük şehirlerin günlük hayatından olduğu kadar masal ve halk hikâyelerinden de alan meddahlar yeni ve farklı konularda da hikâyeler anlatabilir¹⁶.

Meddah bir tiyatro eserindeki bütün şahısları tek şahısta (kendisinde) birleştirmiş bir aktör durumundaydı ve meddahlık tek şahıslı bir tiyatro mahiyeti gösteriyordu¹⁷.

Meddah öyle bir oyuncudur ki; bir hikâyeyi her canlandırışında değişik buluşlara yönelir. Seyirci-dinleyici ile yakın bir iletişim kurduğundan, gösterilen tepkilere göre, anında doğaçlamaya giderek her gösteride yeni bir boyuta girer¹⁸.

Meddahların sanatlarını icra ederken yararlandıkları başlıca konuları, özellikle

¹⁰ Krş. L.Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 5. baskı, İstanbul 1980, s. 188-189.

¹¹ Özdemir Nutku, *a.g.e.*, s. 1, 4, 5; krş. bir de R.Dozy, *Supplément aux Dictionnaires Arabes*, Leide 1927, II, 574.

¹² Bahattin Kök, "Hassan b. Sâbit'in, Şiirleriyle İslâm'a Hizmetleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 6 (1986), s. 123-139.

¹³ Krş. Ahmed Ateş, "Hassân", *IA*, VI/1, 343; Özdemir Nutku, "Meddah", *DİA*, XXVIII, 293.

¹⁴ Hüseyin Elmalı, "Hassân b. Sâbit", *DİA*, XVI, 399; Abdurrahman Özdemir, "Peygamber Şairi Hassân b. Sâbit ve Divanı", *İSTEM*, yıl: 2, sy. 4 (2004), s. 203.

¹⁵ Özdemir Nutku, "Meddah", *DİA*, XXVIII, 293.

¹⁶ Saim Sakaoğlu, "Halk Edebiyatı", *DİA*, XV, 350.

¹⁷ Faruk Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1981, s. 27.

¹⁸ Tekerek, Nurhan, *Popüler Halk Tiyatrosu Geleneğimizden Çağdaş Oyunlarımıza Yansımalar*, Ankara 2001, s. 15.

Orta Doğu'da (Mısır, Suriye vb.), İnan ve bir dereceye kadar ÷lkemizde *Binbir Gece Masalları*¹⁹, *Sîret-i 'Anter*²⁰ (Osmanlı muhitinde *'Antemâme*), *Kırk Vezir Hikâyeleri*, *Şehnâme*, *Hamzanâme* vb. külliyyat ve kitaplardaki anlatılar teşkil etmiştir²¹. Osmanlı muhitindeki meddahların anlattıkları hikâyeler arasında ise daha çok Ebû Müslim, Battâl ve Melik Dânişmend'in menkıbevî şahsiyetini ve maceralarını anlatan hikâyeler ile Letâifnâme, Hançerli Hanım, Kanlı Bektaş, Sansar Mustafa, Cevrî Çelebi, Tayyazâde/Binbirdirek Batakhanesi vb. realist halk hikâyeleri²² sayılabilir²³.

Özdemir Nutku'nun da belirttiği gibi, "÷lkemizde, halk hikâyecileri (âşıklar) ve halk hikâyeleri üzerine çok sayıda araştırma kitabı, inceleme yazısı ve derleme yayınlanmasına karşın, gerek meddahlık, gerekse meddah hikâyeleri üzerinde çok az durulmuştur."²⁴

Meddahlık üzerine, son zamanlara kadar, çeşitli makaleler yayımlanmış; ayrıntılı ve müstakil bir kitap olarak da Özdemir Nutku'nun *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*²⁵ (Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1976; [2. baskı]; Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1997) adlı eseri basılmıştır. M.Fuad Köprülü²⁶'nün 1925'te *Türkiyat*

¹⁹ Bu konuda geniş bilgi için bk. Süleyman Tülücü, "Binbir Gece Masalları Üzerine (Seçilmiş Bir Bibliyografya İle)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 22 (2004), s. 1-53.

²⁰ *Sîretü 'Anter* (veya *Kıssatü 'Anter* : 'Anter Hikâyesi); Câhiliye dönemi şairlerinden (aynı zamanda *Mu'allaka* şairlerinden biri) 'Antere'nin efsanevî kahramanlıklarını ve maceralarını ihtiva eden hikâyeler külliyyatı. Bu konuda geniş bilgi için bk. Terrick Hamilton, *Antar, a Bedoueen Romance*, I-IV, London 1819-1920; L.M.Devic, *Les Aventures d'Antar, Fils de Cheddad, Roman Arabe des Temps Ante-Islamiques*, Paris 1864, 2. baskı: Paris 1878; Gustave Rouger, *Le Roman d'Antar*, Paris 1923; Clément Huart, *Arab ve İslâm Edebiyatı*, çev. Cemal Sezgin, Ankara [1971], s. 377-379; H.T.Norris, *The Aventures of Antar*, London 1980; Ignace Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, çev. Azmi Yüksel-Rahmi Er, Ankara 1993, s. 23-25, 101; Casim Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003, s. 243-246; M.Hartmann, "Anter", *İA*, I, 462-463; Bernhard Heller, "Sîret-i Anter", *İA*, X, 703-707; Peter Heath, "A Critical Review of Modern Scholarship on Sîrat 'Antar Ibn Shaddâd and the Popular Sîra", *Journal of Arabic Literature*, XV (1984), s. 19-44; Cemâl Muhtar, "Antere Kıssası", *DİA*, III, 237-238; krş. Süleyman Tülücü, "Mu'allaka Şairlerinden: 'Antere", *Prof.Dr.Nihad M.Çetin'e Armağan*, İstanbul 1999, s. 221-230.

²¹ Krş. Özdemir Nutku, *a.g.e.*, s. 27, 78, 82-83; bk. bir de H.A.R.Gibb, *Arabic Literature: An Introduction*, Oxford 1974, s. 149.

²² Bu konuda geniş bilgi için bk. Şükrü Elçin, "Kitabî, Mensur, Realist İstanbul Halk Hikâyeleri", *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, c. I, sy. 1 (Mart 1969), s. 4-106.

²³ Bk. Pertev Naili Boratav, *a.g.e.*, s. 99; a. mlf., "Maddâh", *The Encyclopaedia of Islam*, V, 951-952; Özdemir Nutku, *a.g.e.*, s. 19, 47, 77, 81, 86 ve tür. yer.

²⁴ Özdemir Nutku, *a.g.e.*, "Önsöz", s. V.

²⁵ Bu eserin 2. baskısının bir tanıtımı ve konu ile ilgili geniş bir bibliyografya için bk. Süleyman Tülücü, "Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri İle İlgili Önemli Bir Eser", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 17 (2001), s. 173-190.

²⁶ M.Fuad Köprülü hakkında geniş bilgi için meselâ bk. Ömer Faruk Akün, "Mehmed Fuad Köprülü", *DİA*, XXVIII, 471-486; M.Hanefi Palabyık, *Ord.Prof.Dr.M.Fuad Köprülü'nün İlmî Hayatı ve Tarihçiliği*,

Mecmuası'nda (I, s. 1-45 yayımlamış olduğu "Meddahlar" başlıklı makalesi hâlâ büyük bir önem taşımaktadır²⁷ ve Halk Edebiyatı araştırmacılarının müstağni kalamayacakları bir incelemedir. Bu makale, onun *Edebiyat Araştırmaları* (TTK Yay., Ankara 1966, s. 361-412) isimli, önemli yazılarının toplandığı kitabında da yer almıştır. Ayrıca, Selim Nüzhet Gerçek'in *Türk Temaşası: Meddah, Karagöz, Ortaoyunu* ([2. baskı], Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1942, s. 5-44; ilk baskısı: Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1930, 151 s.) ve Metin And'ın *Geleneksel Türk Tiyatrosu* (İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1985, s. 218-241) başlıklı kitaplarında bu konuda kıymetli bilgiler verilmiştir. Özdemir Nutku²⁸ ve Metin And²⁹'ın yanı sıra, Şükrü Elçin³⁰ ve tiyatro araştırmacısı Ünver Oral³¹'in meddah hikâyeleri üzerinde kıymetli çalışmaları vardır.

Özdemir Nutku'nun bu eserinden edindiğimiz bilgilere göre, meddahlık ve meddah hikâyeleri üzerine Batı'da da bazı müstakil çalışmalar yapılmıştır ki, bunlardan bazıları şunlardır:

1- Georg Jacob, *Aus den Vorträgen eines Türkischen Meddâh*, Berlin 1900.

2- _____, *Vorträge Türkischer Meddâhs: Mimischer Erzählungskünstler*, Berlin 1904.

3- Hermann Paulus, *Hadschi Vesvese, ein Vortrag des Türkischen Meddahs, Nagif Efendi* [Doktora Tezi], Erlangen 1905.

4- Friedrich Giese, *Der Übereifrige Xodcha Nedim: Eine Meddah-Burleske*, Berlin 1907.

5- Theodor Menzel, *Meddâh, Schattentheater und Orta-Ojunu*, Prague 1941.

Bu yazı, beş yıl kadar önce, Özdemir Nutku'nun *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri* ([2. baskı], Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1997) adlı kitabını tanıtmak amacıyla kaleme aldığımız "Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri İle İlgili

Ankara 2005.

²⁷ Krş. Metin And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu*, İstanbul 1985, s. 218.

²⁸ Özdemir Nutku'nun yukarıda adı geçen kitabından başka, meddah, meddahlık ve meddah hikâyeleri ile ilgili birçok yazısı yayınlanmıştır.

²⁹ Metin And'ın eserleri için bk. Mahmut H.Şakiroğlu, *Prof.Dr.Metin And Bibliyografyası*, Ankara 1993, s. 10-65.

³⁰ Şükrü Elçin'in eserleri için bk. Metin Özarlan, "Prof.Dr.Şükrü Elçin'in Eserlerinin Bibliyografyası", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Prof.Dr.Şükrü Elçin'e Armağan, XXIX/1-2 (1991), s. X-XXX.

³¹ Ünver Oral'ın meddahlık ve meddah hikâyeleri ile ilgili birçok yazısının yanı sıra, yayınlanmış kitapları şunlardır: "*Bir Meddah Hikâyesi*": *Börekçi Güzeli*, Ankara 1999; *Meddah Kitabı*, İstanbul 2003.

Önemli Bir Eser" (Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sy. 17 (2001), s. 173-190) başlıklı yazımın bibliyografya kısmına bazı ilâvelerde bulunmak için hazırlanmıştır. Birkaç kitap, görülemediği için yayınevleri ve kaç sayfadan ibaret oldukları gösterilememiştir. Yine, aynı nedenle, bazı makalelerin sayfa numaraları vb., tespit ettiğimiz yerlerde kaydedilmediği için, belirlenememiştir. Birtakım eksikliklerine rağmen, dört yılı aşan bir zaman dilimi içinde hazırlanan, sabırlı bir çalışmanın ürünü olan bu bibliyografya ağırlıklı yazımın araştırmacılara yararlı olacağını ümit ediyoruz.

I) Meddah, Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri Hakkında Yazılmış Kitaplar

- 1- 1001 *Direk Batakhanesi*, Hadise Matbaası, İstanbul 1957, 30 s.
- 2- Gezen, Müjdat, *Türk Tiyatrosu Kitabı, Meddah-Karagöz-Ortaoyunu*, MSM Yay., İstanbul 1999, 135 s.
- 3- *Hançerli Hanım, Dördüncü Sultan Murad Devrinde Cereyan Eden İbret Verici Bir Aşk ve Macera Romanı*, Hâdise Matbaası, [İstanbul] 1957, 48 s.
- 4- *Hançerli [Hanım] Hikâye-i Garibesi*, Matbaa-i Cerîde-i Havâdis, İstanbul 1268, 112 s.; Orhaniye Matbaası, İstanbul 1340, 83 s.; yayına haz. Yakup Çiçek, Akçağ Yay., Ankara 1999, IX+86 s.
- 5- Koçu, Reşad Ekrem, *Binbirdirek Batakhanesi, Cevahirli Hanımsultan*, Doğan Kitap, İstanbul 2003, 237 s.
- 6- Oral, Ünver, *Meddah Kitabı*, Kitabevi [Yay.], İstanbul 2003, X+198 s.
- 7- [Yurdatap], Selâmi Münir, *Hançerli Hanım*, Yusuf Ziya Balçık Kitabevi, İstanbul 1937, 110 s.
- 8- Zeybek, Haşmet, *Zilli Şih*, İlgı Yay., İstanbul 1984.

II) Meddah, Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri Hakkında Yapılmış Tezler

- 1- Aydın, Mehmet, *Geçmişin Ünlü Türk Meddahları*, Atatürk Üniv. Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Mezuniyet Tezi, Erzurum 1977, 24 s.
- 2- Demir, Nuray, *Cevrî Çelebi ve Şabur Çelebi Hikâyeleri*, Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. Bitirme Tezi, Erzurum 1990, 120 s.
- 3- Durak, Ömer, *Hançerli Hikâye-i Garibesi ile Hançerli Hanım Üzerinde Bazı Çalışmalar*, Atatürk Üniv. Ed. Fak. Bitirme Tezi, Erzurum 1979, 205 s.
- 4- Kışla, Sefa, *Türk Temaşası*, Atatürk Üniv. Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Mezuniyet Tezi, Erzurum 1974 (sayfa numarası karışık).
- 5- Yıldız, Ulvi, *Tayyazade yahud Binbir Direk Vakası*, Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst. Türk Dili ve Ed. Anabilim Dalı Seminer Çalışması, Erzurum 1999, III+22 s.

III) Meddah, Meddahlık ve Meddah Hikâyelerinden Bahseden Kitaplar

- 1- Acaroğlu, Türker-Ozan, Fıtrat, *Türk Halkbilgisi ve Halk Edebiyatı Üzerine Seçme Yayınlar Kaynakçası*, TDK Yay., Ankara 1972, s. 24 (nr. 236), 71 (nr. 1109).
- 2- Akşit, Niyazi, *A'dan Z'ye Tarih Ansiklopedisi*, 2. baskı, Serhat Dağıtım Yayınevi, İstanbul 1984, s. 712-713 ("Meddah" mad.).
- 3- Akyavaş, A.Ragıp, *Âsitâne-Evvel Zaman İçinde İstanbul I*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2000, s. 366-367.
- 4- Albayrak, Nurettin, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, L&M Yay., İstanbul 2004, s. 374-377 ("Meddah" mad.).
- 5- Ali Rıza Bey, Balıkhane Nazırı, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, haz. Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi [Yay.], İstanbul 2001, s. 162-164.
- 6- Alptekin, Ali Berat, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yay., Ankara 1995, tür. yer., özellikle, s. 288-294.
- 7- And, Metin, *Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 2004, s. 31-33.
- 8- Aytaş, Gıyasettin, *Tanzimatta Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara 2002, tür. yer.
- 9- Ayzozoğlu, Beşir, *Divanyolu, Bir Caddenin Hikâyesi*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 2003, tür. yer.
- 10- *Battalname*, haz. ve çev. Y. Dedes, nşr. Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, Harvard 1996, s. 1, 58-60, 63, 72.
- 11- Boratav, P.N., *Contes de Turquie*, traduits du Turc par A.Flamain-M.Nicolas; Maisonneuve et Larose, Paris 1977, s. 62-67.
- 12- Çetin, İsmet, *Türk Edebiyatında Hz. Alî Cenknâmeleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1997, s. XXXV-XXXVII, 56-57.
- 13- Dino, Güzin, *La Genèse du Roman Turc*, Paris 1973, tür. yer.
- 14- Emin Nihat Efendi, *Müsâmeret-nâme (Metin-Sözlük)*, haz. Salih Okumuş, Şûle Yay., İstanbul 2002, s. 15-17.
- 15- *Fakülte ve Yüksek Okullar İçin Türk Dili Yazılı Anlatım ve Kompozisyon Bilgileri*, editör: Ahmet Kırkkılıç, Aktif Yayınevi, Erzurum 2002, s. 393-394.
- 16- Goldziher, Ignace, *Klâsik Arap Literatürü*, çev. Azmi Yüksel-Rahmi Er, İmaj Yay., Ankara 1993, s. 24, 101.
- 17- Gökalp-Alpaslan, G. Gonca, *XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s. 755, 756, 757-793.

- 18- Gökyay, Orhan Şaik, *Eski, Yeni ve Ötesi (Seçme Makaleler 1)*, İletişim Yay., İstanbul 1995, s. 215.
- 19- _____, *Güçlük Nerede (Seçme Makaleler 3)*, İletişim Yay., İstanbul 2002, s. 315.
- 20- Güleç, Hamdi, *Türk Halk Edebiyatı*, Çizgi Yay., Konya 2002, s. 351-355.
- 21- Güzel, Abdurrahman-Torun, Ali, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yay., Ankara 2003, s. 218-222.
- 22- Halefullah, Muhammed Ahmed, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı, el-Fennu'l-Kasasî*, çev. Şaban Karataş, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, s. 78-94.
- 23- Karataş, Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Perşembe Kitapları, İstanbul 2001, s. 280; 2. baskı, Akçağ [Yay.], Ankara 2004, s. 311-312.
- 24- Koçu, Reşad Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi*, Tan Matbaası, İstanbul 1958 vd., I, 21-22 ("Abdi (Yusufoğlu)" mad.).
- 25- _____, *İstanbul Ansiklopedisi*, III, 1171-1172 ("Aşkî Efendi" mad.).
- 26- _____, *İstanbul Ansiklopedisi*, V, 2789-2792 ("Binbirdirek Batakhanesi" mad.).
- 27- _____, *İstanbul Ansiklopedisi*, VII, 3522 ("Cevrî Çelebi" mad.).
- 28- Köktekin, Kâzım, *Yûsuf-ı Meddah, Varka ve Gülşah (Giriş-Gramer İncelemesi-Metin-Dizin)*, Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Yay., Erzurum 2001, XXII+540 s.
- 29- Kurnaz, Cemâl, *Eski Türk Edebiyatı*, Gazi Kitabevi, Ankara 2004, s. 33-35, 384 ve tür. yer.
- 30- Leder, Stefan (edited by), *Story-telling in the Framework of non-Fictional Arabic Literature*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1998, XIII+528 s.
- 31- Lewis, Bernard, *Ortadoğu*, Türkçesi: Mehmet Harmanlı, 2. baskı, Sabah Kitapları, İstanbul 1999, s. 202.
- 32- en-Necm, Vedî'a Tâhâ, *el-Kısa ve'l-Kussâs fi'l-Edebi'l-İslâmî*, Küveyt 1972.
- 33- Nutku, Özdemir, *Yaşayan Tiyatro (Tiyatro Yazıları)*, Çağdaş Yay., İstanbul 1976, s. 263-268.
- 34- Özarslan, Metin, *Erzurum Âşıklık Geleneği*, Akçağ Yay., Ankara 2001, s. 298 ve tür. yer.
- 35- Öztürk, Ali, *Türk Anonim Edebiyatı*, 2. baskı, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 81-85.
- 36- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Millî

Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1993, II, 274-275 ("Kıssahan" mad.).

37- Pala, İskender, *Efsane Güzeller, Leylâ ile Mecnun*, Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul 2002, s. 92-97.

38- Şakiroğlu, Mahmut H., *Prof. Dr. Metin And Bibliyografyası*, Turhan Kitabevi Yay., Ankara 1993, s. 15, 23,38, 40, 47, 55, 59 (nr. 39, 43, 284, 726, 802, 951, 1156, 1220).

39- Tekerek, Nurhan, *Popüler Halk Tiyatrosu Geleneğimizden Çağdaş Oyunlarımıza Yansımalar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s. 8, 9, 11, 13-15, 193-209.

40- Thornton, Thomas, *The Present State of Turkey*, London 1809, II, 204-205.

41- *Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası III*, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay., Ankara 1975, s. 104 (nr. 1403), 108 (nr. 1455), 292 (nr. 3896), 293 (nr. 3906), 294 (nr. 3917, 3918), 295 (nr. 3927), 297 (nr. 3957), 298 (nr. 3972, 3973, 3975), 301 (nr. 4022).

42- Türkmen, Nihâl, *Orta Oyunu*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1991, tür. yer.

43- Ubcini, A., *La Turquie Actuelle*, Paris 1855, s. 311-312.

44- Yalçın, Alemdar-Aytaş, Gıyasettin, *Tiyatro ve Canlandırma*, 2. baskı, Akçağ Yay., Ankara 2002, s. 17, 18, 115-120, 136.

45- Yener, Cemil, *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1989, s. 386-387.

IV) Meddah, Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri Hakkında Yazılmış Makaleler

1- Aktunç, Hulki, "Binbirdirek Batakhanesi-Yeni Bir Söylenti'den", *Kitap-lık*, sy. 35 (Kış 1999), s. 232.

2- "Ali Askar Ağa'nın Bursa Seyahati", anlatan: Meddah Sururî; Ünver Oral, *Meddah Kitabı*, Kitabevi [Yay.], İstanbul 2003, s. 171-173.

3- Altunel, İbrahim, "Edebiyatımızda Kıssa, Kıssahanlık Geleneği ve Meddahlıkla Münasebeti Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, yıl: 1, sy. 1 (Kasım 1994), s. 157-160.

4- _____, "Kıssahan", *DİA*, XXV, 501-502.

5- And, Metin, "Le Théâtre, des 'Meddah' à André Antoine", *L'Orient*, Beyrut, 4 Şubat 1965, s. 9.

6- Anhegger, Robert-Ünlü, Cemal, "Sözlü Taş Plaklar..." , *Tarih ve Toplum*, c. 15, sy 85 (Ocak 1991), s. 9-21; sy. 86 (Şubat 1991), s. 24-34; sy. 87 (Mart 1991), s. 35-43.

7- Arcan, İ.Galip, "Meddah Dedik de", *Milliyet*, 26 Temmuz 1981.

8- Çavaş, Raşit, "Aşkî (Meddah)", *DBİA*, I, 372.

9- Duda, Herbert W., "Der Meddach", *Türkische Post*, III (1928), no. 266.

10- Ertop, Konur, "Bir Meddah Hikâyesi", *Milliyet Sanat*, sy. 200 (1976).

11- Es, Hikmet Feridun, "Bir Şaheser", *TV'de 7 Gün*, sy. 33 (1975).

12- Gökşen, Enver Naci, "Meddahlık ve Ferdi Tayfur", *Yeni Adam*, sy. 560 (1945).

13- Göktaş, Erbil, "Tek Kişilik Oyun ve Günümüz Meddahları 1", *Gölge Tiyatro Dergisi*, sy. 3 (Ocak 1997), s. 38-41; 2, sy. 4 (Şubat 1997), s. 37-40; 3, sy. 5 (Mart 1997), s. 41-44; 4, sy. 6 (Nisan 1997), s. 31-33.

14- _____, "Söyleşi: Macit Koper'le Tek Kişilik Oyun Üzerine", *Gölge Tiyatro Dergisi*, sy. 6 (Nisan 1997), s. 33-35.

15- _____, "Erol Toy'un Meddah Üçlemesinin İlk Oyunu: Meddah", *Agora*, sy. 27 (Eylül-Ekim 2002), s. 61-64.

16- Günaydın, Erol, v.dğr., "Meddah-Ortaoyunu-Gölge Oyunu-Kukla", *Geleneksel Tiyatro Festivali (24-30 Eylül 1983)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay., Ankara 1983, s. 17-19.

17- [Hisar], Abdülhak Şinasi, "Türk Temâşası", *Türk Yurdu*, c. 5 (25), sy. 36 (230), Birincikânun 1930, s. 26-34 [Tanıtma].

18- İbnülemin Mahmûd Kemâl, "Meşâhîr-i Mechûle", *Türk Târih Encümeni Mecmuası*, XVII-XVIII/19 (96), 1 Haziran 1928, s. 47-48.

19- Kabaklı, Ahmet, "Paris'te Meddah Kahveleri", *Tercüman*, 29 Eylül 1977.

20- "Kıssahan", *TDEA*, V, 337.

21- Koçu, Reşat Ekrem, "Meddah Yusuf ve Ayşe Reis Hikâyesi", *Türk Düşüncesi*, c. 2, sy. 9 (1 Ağustos 1954), s. 170-173.

22- Korur, Yaman, "Ramazaniyelik (Meddah)", *Akbaba*, yıl: 50, c. 23, sy. 45 (25 Ekim 1972), s. 9.

23- "Kumaşçı Güzeli", anlatan: Meddah Sururî, *Son Havadis*, 11 Ekim 1972.

24- Lytko, Agnieszka Aysen, "Meddah-Avrupa ve Doğu Tiyatro Geleneginin Bağlamında Tek Oyuncululuk Meddah Türk Tiyatrosu", *Tiyatro Araştırmaları Dergisi, Türk Tiyatrosu Semineri (31 Mart-2 Nisan 1995, Wrocław)*, sy. 12 (1995), s. 27-45.

- 25- "Meddah", *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Yay., İstanbul 1992, XV, 7909-7910.
- 26- "Meddah", *Grolier International Americana Encyclopedia*, Grolier Incorporated-Sabah, İstanbul 1993, c. 9, s. 374-375.
- 27- "Meddah", *Temel Britannica*, Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1993, XII, 120-121.
- 28- "Meddah Mehmet Esen", *Geleneksel Tiyatro Festivali (24-30 Eylül 1983)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay., Ankara 1983, s. 20.
- 29- "Meddahlık", *Gelişim Hachette, Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi*, Sabah [Yay.], İstanbul 1993, c. 7, s. 2643-2644.
- 30- "Meddahlık", *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötüken [Yay.], İstanbul 1985, c. 6, s. 2249.
- 31- Nutku, Özdemir, "Televizyonda Meddahlık", *İki Kalas Bir Heves*, sy. 6 (Nisan-Mayıs 1994).
- 32- _____, "Meddah", *DİA*, XXVIII, 293-294.
- 33- Oral, Ünver, "Meddahlık ve Biz", *Meddah Kitabı*, Kitabevi [Yay.], İstanbul 2003, s. 134-139.
- 34- _____, "Meddah Plâkları", *Meddah Kitabı*, Kitabevi [Yay.], İstanbul 2003, s. 143-144.
- 35- Özgür, Can, "Eskişehir'li Meddah Edip", *VI. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, 5-7 Mayıs 1995, Eskişehir, haz. Güven Tanyeri, T.C.Eskişehir Valiliği Yay., Eskişehir 1996, s. 159-166.
- 36- Pellat, Ch., "Kâss", *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, Leiden 1978, IV, 733-735.
- 37- Sakaoğlu, Saim, "Cevrî Çelebi Hikâyesi", *DBİA*, II, 422-423.
- 38- _____, "Hançerli Hanım Hikâyesi", *DBİA*, III, 547.
- 39- _____, "Letâifname", *DBİA*, V, 203-204.
- 40- _____, "Sansar Mustafa Hikâyesi", *DBİA*, VI, 454.
- 41- _____, "Tayyazade Hikâyesi", *DBİA*, VII, 229-230.
- 42- _____, "Tiffi ile İki Biraderler Hikâyesi", *DBİA*, VII, 265.
- 43- Sualp, Suavi, "Yeni Bir Meddah Hikâyesi: Gördün mü Şu Buçuğu?", *Tercüman*, 14 Eylül 1976.
- 44- "Tayyazâde", *TDEA*, VIII, 285-286.

45- Tekerek, Nurhan, "Geleneksel Meddah'tan Modern Meddah'a Yansımalar: 'Zilli Şih' ve 'Kadın Olmak' ", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, yıl: 6, sy. 22 (Ağustos-Ekim 2004), s. 97-112.

46- "Tıfî, Ahmed Çelebi", *Türk Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 1982, XXXI, 182.

47- Tülücü, Süleyman, "Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri İle İlgili Önemli Bir Eser", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 17 (2001), s. 173-190.

48- Ulunay, Refi Cevat, "Güldürmek Kolay İş Değildir", *Milliyet*, 25 Eylül 1974.

V) Meddah, Meddahlık ve Meddah Hikâyelerinden Bahseden Makaleler

1- Abdel-Aziz Abdel-Meguid, "A Survey of the Terms Used in Arabic for 'Narrative' and 'Story' ", *The Islamic Quarterly*, I (1954), s. 195-204.

2- Aça, Mehmet-Ercan, A.Müge, "Anonim Halk Edebiyatı", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, editör: M.Öcal Oğuz, Grafik Yayıncılık, Ankara 2004, s. 140-143.

3- Akar, Metin, "Yüsuf-ı Meddah'ın Dâstân-ı İblis'inin Kaynağı", *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi, İstanbul 23-28 Eylül 1985, Tebliğler, II. Türk Edebiyat, Cilt 1*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1985, s. 1-7.

4- Alptekin, A.Berat, "Halk Hikâyeleri", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Cilt: II, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2002, s. 646-650.

5- And, Metin, "Geleneksel Gösterim Sanatlarının Önemi-Sanat Şenliklerindeki Yeri", *Geleneksel Tiyatro Festivali (24-30 Eylül 1983)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay., Ankara 1983, s. 8-11 [Genel olarak konu ile ilgili].

6- _____, "Geleneksel Gösterimler", *Osmanlı Uygarlığı 2*, yayına haz. Halil İnalçık-Günsel Renda, T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı [Yay.], Ankara 2004, s. 983, 989, 990-991.

7- Ateş, Ahmed, "Hassân", *İA*, V/1, 343.

8- Başgöz, İlhan, "Âşık ve Âşık Edebiyatı", *Osmanlı Uygarlığı 2*, yayına haz. Halil İnalçık-Günsel Renda, T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı [Yay.], Ankara 2004, s. 599, 600.

9- Cirit, Hasan, "Kussâs", *DİA*, XXVI, 463-465.

10- Çetin, Nihad M., "Ahbâr", *DİA*, I, 486-489.

11- Dakükî, İbrâhim, "Halk Edebiyatı (Arap Edebiyatı)", *DİA*, XV, 351, 352.

12- Doğan, D. Mehmet, "Halk edebiyatı", *TDEA*, IV, 56.

13- Dolu, Halide, "Dâstân-ı Varka ve Gülşâh'ın Fiil Çekimi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1954*, TDK Yay., Ankara 1988, s. 221-231.

14- Düzgün, Dilaver, "Geleneksel Türk Tiyatrosu", *Türkler 15*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 489-490.

15- Ertaylan, İsmail Hakkı, "Varaka ve Gülşah", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. II, sy. 3-4 (31 Mayıs 1948), s. 316-317.

16- Erzi, Adnan Sadık, "Ord. Prof. İ. Hikmet Ertaylan: *Yûsufî-i Meddah. Yeni İki Varaka ve Gülşah Nushası-Hamûşnâme-Dasitan-ı İblis-i Aleyhilla'ne ve Maktel-i Hüseyin*", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt I, Sayı 2 (1 Nisan 1946), s. 105-121", *Belleten*, XIII/49 (Ocak 1949), s. 188-194.

17- Georgeon, François, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Gülmek mi?", *Doğu'da Mizah*, haz. İrene Fenoglio-François Georgeon, çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000, s. 83-85.

18- Göktaş, Erbil, "Türk Tiyatrosunda Tek Kişilik Oyunlar, Stand-Up'lar ve Kolajlar", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, sy. 1 (1999), s. 41-49.

19- Hıdır, Özcan, "Yahudi Kültürünün Hadislere Etkisi İddiaları Üzerine", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. III, sy. 1 (2005), s. 32-36.

20- Kavruk, Hasan-Pala, İskender, "Hikâye (Divan Edebiyatı)", *DİA*, XVII, 492.

21- "Kıssa", *TDEA*, V, 335.

22- Macdonald, D.B., "Hikâye", *İA*, VI/1, 480, 481.

23- _____, "Kıssa", *İA*, VI, 772-773.

24- Mazıoğlu, Hasibe, "Divan Edebiyatında Hikâye", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1985, s. 26-27, 30-31.

25- Okay, M.Orhan, "Osmanlı Devleti'nin Yenileşme Döneminde Türk Edebiyatı", *Osmanlı Uygarlığı 2*, yayına haz. Halil İnalçık-Günsel Renda, T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı [Yay.], Ankara 2004, s. 573.

26- Popescu-Judet, Eugenia, "Türk Halk Temâşalarının Rumen Memleketlerine Tesiri", çev. Zeynep Kerman, *Türkiyat Mecmuası*, XVI (1971), s. 112-113, 114-115.

27- Pourmand, Mansour, "The Dying Art of Storytelling", *Tehran Journal*, December 10, 1964.

28- Sakaoğlu, Saim, "Halk Edebiyatı", *DİA*, XV, 350.

29- Şengül, İdris, "Kıssa", *DİA*, XXV, 498-501.

30- "Turkish Story Telling", *Outlook*, New York, August 1913, s. 760-764.

31- Tölücü, Süleyman, "Binbir Gece Masalları Üzerine (Seçilmiş Bir Bibliyografya İle)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 22 (2004), s. 6.

32- Yakıcı, Ali, "Anonim Türk Edebiyatında Hikâye Anlatıcısı ve Hikâye Anlatma Geleneği", *Millî Kültür*, sy. 61 (Haziran 1988), s. 85-90.

33- Yazıcı, Hüseyin, "Hikâye", *DİA*, XVII, 479-480.

Kısaltmalar

DBİA : *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, I-VIII, İstanbul 1993-1995.

DİA : *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, I-XXX-, İstanbul-Ankara 1988-2005.

İA : *İslâm Ansiklopedisi*, I-XIII, İstanbul 1940-1988.

TDEA : *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, I-VIII, İstanbul 1976-1998.

TTK : Türk Tarih Kurumu (Ankara).